

MEHMET AKİF VE SULTAN II. ABDÜLHAMİT*

Yrd. Doç. Dr. Nihat KARAER
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü
nkaraer@mehmetakif.edu.tr

Özet

Yaklaşık otuz üç yıllık saltanatı süresinde, Sultan Abdülhamit'in yönetimi altında yaşayan aydınların çoğu gibi, Mehmet Akif'in de II. Abdülhamit'e karşı olduğunu görüyoruz. İlk bakışta İslamcı bir şairin, İslamcılık düşüncesini benimseyerek iç ve dış siyasette bir sistem halinde geliştirip, teşkilatlandırarak Abdülhamit'e karşı olması başta bir çelişki gibi görülebilir. Ancak II. Abdülhamit'in yönetimi altında İslamcı aydınların da düşüncelerini rahatça söyleyemedikleri, takibata uğradıkları, yayın yapamadıkları düşünülecek olursa Mehmet Akif'in muhalefetinin doğal olduğu anlaşılır.

Mehmet Akif'in yetiştiği, bilhassa Safahat'ının birinci kitabının yayınlandığı zaman dilimi, hemen hemen her aydının toplumsal sorunlar ve dolayısıyla politika ile az veya çok ilgilendiği bir devredir. Döneme baktığımızda, 1908 Meşrutiyet hareketinden önce hiçbir zaman toplumumuz ve insanımız siyasetle bu tarihten sonraki kadar meşgul olmuş, politikayla bu kadar iç içe geçmiş değildir.

Mehmet Akif'in 1908'den sonraki hayatı, milletimizin, İslâm âleminin ve hatta bütün Doğu dünyasının Batı emperyalizmine karşı varlık mücadelesi ile iç içe geçmiştir. Sultan Abdülhamit'e karşı olmak, istibdattan nefret etmek, onun hakikati görmesine engel olmaması; halkı, vatani ve insanlık için mücadele etmesinin önüne geçmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, Abdülhamit, istibdat.

MEHMET AKIF AND SULTAN ABDULHAMIT II

Abstract

Over nearly 33 years process of reign, like many intellectuals who lived under the rule of Sultan Abdulhamit II, we see that Mehmet Akif was also against Abdulhamit II. At first glance, it may be a contradiction for an Islamist poet to be against Abdulhamit II, who adopted Islamism and developed an Islamist system in both internal and external politics. However, it can be seen to be normal considering that Islamist intellectuals could not express themselves either.

The period, during which Mehmet Akif published his Safahat's first book, is a period in which almost all intellectuals were interested in social problems and politics more or less. Before the 1908 Meshrutiyet, our public had never been so busy with politics.

The part of Mehmet Akif's life after 1908 has passed for our nation, Islamic world and even the oriental world struggling with existence against imperialism. Being against Sultan Abdulhamit and his hatred to strict ruling did not cause him to see the truth, and thus he fought for his people and homeland as well as for humanity.

Key Words: Mehmet Akif, Abdulhamit, strict ruling.

* Bu çalışma, 1-6 Kasım 2010 tarihinde Kahire Üniversitesi'nde "Türkiye-Mısır Dostluğunda Bir Köprü: Mehmet Akif Ersoy Uluslararası Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulduktan sonra gözden geçirilerek makaleye dönüştürülmüştür.

GİRİŞ

Kimilerine göre Ulu Hakan, kimilerine göre de Kızıl Sultan II. Abdülhamit, Osmanlıların en bunalımlı zamanlarında tahta çıkarak, devleti 33 yıl idare edip, Meşrutiyet'in ikinci kez ilanından (24 Temmuz 1908) kısa bir süre sonra, 27 Nisan 1909'da tahttan indirilmişti. Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları dışında kalan imparatorluk topraklarında yaşayan halkların pek çoğunca hâlâ takdir edilen Sultan, gerek tahttan indirilme korkusu, gerekse terör gibi nedenlerle imparatorluğa hafiye teşkilatını ve sansürü yerleştirmişti.

Onun bu siyaseti, şiddete karşı mücadeleye ve teröre alışkın olan Balkan halklarını pek etkilemedi. Ancak, devlete ve saltanata sadık Türk aydınlarını şaşkınlığa, ümitsizliğe, dağınık bir halde mücadeleye ve düzensiz bir başkaldırıya yöneltti.

Meşrutiyet döneminde, Sultan Abdülhamit'in yönetimi altında yaşayan aydınların çoğu gibi, Mehmet Akif'in de II. Abdülhamit'e karşı olduğunu görüyoruz. İlk bakışta İslamcı bir şairin, İslamcılık düşüncesini benimseyerek, iç ve dış siyasetinde geliştirip teşkilatlandıran Abdülhamit'e karşı olması bir çelişki gibi görülebilir. Ancak II. Abdülhamit'in yönetimi altında İslamcı aydınların da düşüncelerini rahatça söyleyemedikleri, takibata uğradıkları, yayın yapamadıkları düşünülecek olursa Mehmet Akif'in muhalefetinin doğal olduğu anlaşılır.

II. Abdülhamit, gizli ve çok güçlü bir haber alma (Hafiye) teşkilatı kurmuştu. Ona göre böyle bir örgütün kurulması bir zorunluluktu. 1860'lardan itibaren var olan resmi basının yanında bir de karşı düşünceye sayfalarında yer veren muhalif basın, modern denilebilecek okullardan (Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi gibi) mezun eğitimli bir grup ile giderek artan etkileriyle kıraathaneler ve kahvehaneler ortaya çıkmıştı. Tüm bu unsurlar, tarikatlar ve loncalar gibi daha eski toplumslaşma ağlarına eklenmişlerdi. İşte bütün bunlar Osmanlı dilinde "Efkâr-ı Umûmiye" denilen kamuoyunu ortaya çıkarmıştır. II. Abdülhamit daha tahta çıkmadan önce, 1876 olaylarında kamuoyunun nasıl etkilendiğini görerek önemini anlamıştı. Kendi açısından kamuoyunu hem yönetmek hem de denetlemek vazgeçilmez bir şarttı. Bu amaçla bir yandan emrinde gazeteciler ve köşe yazarları çalıştırırken diğer yandan da hafiye ağı ve sansürü devreye sokarak denetleme işini gerçekleştiriyordu (Georgeon, 2006: 183-186).

Abdülhamit tarafından bu hafiye (gizli haber alma) teşkilatının aydınlar üzerindeki baskısı ve basına uyguladığı sansür, XIX. yüzyılın sonunda her an dağılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Osmanlı Devleti'ni ayakta tutabilmek için belki de gerekliydi. Ancak, bu baskıyı sürekli “Demokles’in Kılıcı” gibi üzerlerinde hisseden aydınların, günün şartları içerisinde bunu anlamaları pek de mümkün değildi.

Toplumumuzda, Mehmet Akif Ersoy'a ilişkin farklı görüşler vardır. Bu durum, Akif'in düşüncelerini anlama ve yeniden yorumlamada da değişiklikler doğurur. Kendisine yönelik kimi eleştirileri ortaya koyanlar kadar, Akif'i bütünüyle benimsediklerini düşünenler dahi onun düşünceleriyle şahsına olan inançlarını bir ölçüde karıştırırlar. Örnek vermek gerekirse, Akif'e gönülden bağlı olduğunu düşünenler arasında II. Abdülhamit'e yönelik güçlü bir eleştiriye ya da onun yönetiminin bir “**istibdat**” olduğuna dair tanımlamaya pek rastlanmaz (Bostancı, 17.06.2010).

Akif'e Göre II. Abdülhamit

Mehmet Akif, doğrudan doğruya Saray ve Osmanlı hanedanı aleyhinde değildi. Akif, başından beri Abdülhamit'i sevmemiş ve onun aleyhinde şiirler yazmış, dönemin hemen hemen bütün aydınları gibi “istibdat devri” olarak da adlandırılan bu dönemde yaşananlara şiddetle karşı çıkmıştır:

“Yıkıldın, gittin amma ey mülevves devr-i istibdâd

Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd!

Diyor ecdâdımız makberlerinden: Ey sefil ahfâd,

Niçin binlerce ma'sûm öldürürken her gelen cellâd,

Hurûş etmezdi, mezbûhane olsun, kimseden feryâd?” (Ersoy, 2005: 81).

.....

Mehmet Akif, bu şiirinde (istibdât) II. Abdülhamit'i ve dönemini çok ağır bir dille eleştirir ve doğrudan onu hedef alır. Şiirin başlangıcında ilk önce ayrıntılı olarak istibdât dönemi tasvir edilir. Daha sonra da bu dönemden bir öykü aktarılır. Aktarılan bu öykü şöyledir: “Başlarında zalim bir paşa bulunan bir grup inzibat bir mahalleye baskın düzenler. Baskından önce mahalle çok canlı ve neşelidir. Baskınla birlikte mahallede bütün ışıklar söner, çevreye bir sessizlik ve korku çöker.

İnzibatlar bir adamı yaka paça tutup zorla götürürler. Adamın karısı ise, kocasının masum olduğunu haykırmaktadır. Oysa o adamın bir oğlu şehit olmuş, diğer oğlu ise sürgündedir. Kadının feryatları bir işe yaramaz. Adam götürülür ve kadın da bayılır. Bütün bunları izleyen anlatıcı ise bir şey yapamamanın ezikliği içinde acı çekmektedir” (Sağlık, 2008: 371).

Mithat Cemal de, Abdülhamit döneminde bir takım siyasî baskınların olduğunu, bu baskınlardan birisinin de kendi başına geldiğini ve tutuklandığını, Mehmet Akif'in de pek yakından bildiği tutuklanma hadisesinin bu olduğunu, görüp işittiklerini de katarak “İstibdat” şiirini böylece yazdığını ifade etmektedir (Kuntay, 1986: 206).

“Hürriyet” şiiri de bunu tamamlar niteliktedir. Akif, bu şiirlerinde doğrudan doğruya gördüklerinden, duyduklarından etkilenen ve kararlarını ona göre veren bir şair görünümündedir. İstibdat şiirinde “**bir gün evvel**” şeklinde bir ifade yer alıyordu. Bu geçen bir günü değil de bir önceki devri dile getirmektedir. Hürriyet şiirinin başında ise “**iki gün sonra**” ifadesine yer verilmiştir. Bu deyiş ise II. Meşrutiyet'in ilanını işaret ediyor (Ersoy, 2005: 89). Dolayısıyla “Hürriyet” şiiri, İstibdat döneminden sonra başlayan ve adına “Devr-i Hürriyet” denilen zamanın başlangıcını anlatmaktadır. Bu manzumede ilk önce ülkede İstibdat devrinin bittiği anlatılır. Herkes sokaklara dökülmüş, bu zulüm devrinden kurtuldukları için adeta bayram (hürriyet bayramı) yapmaktadır. Bu genel manzara içinde küçük bir olay sırasıyla nakledilir. Babası Yemen’de sürgün olan bir çocuk da bu bayramı kutlamaktadır. Büyükbaba ise (Bu adam bir önceki şiirde inzibatlar tarafından yaka paça götürülen adamdır.) sürgün oğlunun da bu manzarayı görmesini arzulamaktadır (Sağlık, 2008: 371-372). İhtiyarın duyguları şiirde şöyle dile getirilir:

“Döndü birden bire simâsı duran ihtiyarın.

Ne için ağladı? Bilmem şunu duydum yalnız:

–Ah bir kere gelip görse Yemen’den babanız!...” (Ersoy, 2005: 91).

Gerek “İstibdat” şiiri, gerekse onun devamı izlenimini veren “Hürriyet”, bütün Osmanlı toplumu gibi, hürriyeti büyük bir memnuniyetle karşılamanın ürünleri olan şiirlerdir.

Akif'in **Köse İmam** adlı eserindeki Köse İmam, Mithat Cemal'in ifadesine göre; Ali Şevki hocadır. Bunu kendisine Mehmet Akif söylemiştir (Kuntay, 1986:

55). Eşref Edib de Mehmet Akif'in **Köse İmam** adlı şiirini Ali Şevki Efendiye ithaf ettiğini belirtmektedir (Fergan, 1938: 184). Akif bu eserinde; Abdülhamit'e kızgınlığını şöyle ifade eder:

“Gölgesinden bile korkup bağırın bir ödle,
33 yıl bizi korkuttu “Şeriat!” diyerek”

İrticaa olan öfkesini ise; *Vahdeti muhlisiniz, elde asa çıktı herif,*
Bir alay zabiti kestirdi. Sebep “şer-i şerif”
sözleriyle dile getirmektedir.

Meşrutiyete kızgınlığını şu mısralarıyla haykırır:

Kimse söyletmiyor artık bizi bak sen derde;

“Mürteci” damgası var şimdi ellerde.

Bir fenalık görerek, yapma desen alınna tâ,

İniyor hatt-ı celîsile hamîdî tuğra!

İşte gördün ya, herif “saye-i-hürriyette”

Diyerek, başlamak üzereydi hemen tehlide!

Eskiden vardı ya meydanda gezen ipsizler:

Hani bir sâye-i şâhane çekip her şeyi yer!

Onların birçoğu ahrar-ı izam oldu bugün

Mürteci, nah kafa, bizler... kerem et, hâli düşün

Mithat Cemal'e göre Mehmet Akif; dönemlerinde bizzat yaşadığı üç padişahтан Abdülhamit'ten öğreniyor, Mehmet Reşat'a kızıyor, Vahdettin'e ise hem kızıyor hem de ondan nefret ediyordu. Mithat Cemal, Akif'i, “Şair Eşref'i Abdülhamit'e en güzel söven adam” diye sevdiğini ve onun şu dörtlüğünü çok beğendiğini söylemektedir (Kuntay, 1986: 206):

Besmele gûş eyliyen şeytan gibi,

Korkuyorsun “Höt!” dese bir ecnebi;

Padişahım öyle alçaksın ki sen,

İzzeti nefsin arab İzzet gibi! (Kuntay, 1986: 206):

Abdülhamit'ten yalnız manen değil maddeten de nefret eden Akif, yine Mithat Cemal'in ifadesine göre; Namık Kemal'in Abdülhamit aleyhinde yazdığı ve bazı mısraları pek de hoş olmayan;

Bostanda korkuluktur sanki kuru kafası

mısra'ının da içinde bulunduğu hicvini istibdatta daima büyük bir nefretle okumaktadır. Meşrutiyette ise bu şiiri adeta unutmuşçasına hiç okumamıştır (Kuntay, 1986: 313). Abdülhamit'ten nefret etmesi, İstibdad'a karşı olması, hakikati görmesine engel olmamış; bu duyguları onun halkı, vatani ve insanlık için mücadele etmesinin önüne geçmemiştir.

İttihatçıların uygulamalarını görünce, Abdülhamit devri bundan daha iyi diyenler olmuştur. Ancak Akif, bu dönüşü asla yapmaz. Onun tek istediği hürriyettir, adalettir. Bunların gerçekleştiğini göremeyince, hürriyet, eşitlik, adalet sloganlarıyla işbaşına gelenleri de tenkit edecektir. Fakat daima baskının ve şiddetin karşısında olacaktır. Mehmet Akif, İttihatçılardan beklediğini bulamayıp, daha beter bir zulüm idaresiyle karşılaşması üzerine II. Meşrutiyetin ilanının hemen ertesi günlerinde kaydolduğu cemiyetle yollarını ayırmıştır.

Meşrutiyet döneminin de eski istibdat döneminden hiç de iyi olmadığını gören Akif, milletin evladı ağlarken hürriyeti aldık diye şarkı söylemenin anlamsızlığını *Safahat'*ın 6. kitabı olan "Asım"da görüldüğü gibi zulmü alkışlayamayacağını, gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemeyeceğini, şartlar ne olursa olsun hakkı tutup kaldıracağını haykırmaktadır:

*Ağlasın milletin evlâdı da bangır bangır,
Durma hürriyeti aldık diye diye sen türkü çağır!
Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
.....
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ çiğnerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırım:*

Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım. (Ersoy, 2005: 410).

SONUÇ

Mehmet Akif'in biyografisi gözden geçirilirse, yaşadığı devrin siyasî ve sosyal hayatını, dönemindeki olayları son derece dikkatli bir şekilde gözlemlediğini ve tahlil ettiğini görürüz. 1873–1936 yılları arasındaki 63 yıllık ömrü içinde; I. Meşrutiyet dönemi, II. Meşrutiyet'in ilanı, İttihat ve Terakki'nin ortaya çıkışı ve iktidarı, II. Abdülhamit dönemi, I. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Batı emperyalizmine karşı verilen Milli Mücadele'nin ardından modernleşme yolunda atılan adımlar gibi pek çok önemli gelişmeyi gözleriyle görmüş, aklıyla idrak etmiştir. Bütün bunları da şiirlerinde ve yazılarında özenle işlemiştir.

Mehmet Akif'in yetiştiği bilhassa ilk kitabı olan birinci *Safahat*'ı yayınladığı devir dikkatle tahlil edildiğinde hemen hemen her aydının toplumsal sorunlar ve dolayısıyla politika ile az veya çok ilgilendiği bir dönem olduğu görülecektir. Yaşadığı yıllar felaketlerle çalkalandığımız bir döneme rastlar. Türk milletinin tarihten silinmek istendiği böyle bir ortamda vatani, milleti ve dini için yapmayacağı fedakârlık olmayan Mehmet Akif, elbette eli kolu bağlı durmayacak, canını dişine takarak çalışacaktır.

Mehmet Akif'in 1908'den sonraki hayatı, milletimizin, İslâm âleminin ve hatta bütün Doğu dünyasının Batı emperyalizmine karşı varlık mücadelesi ile iç içedir. Sultan Abdülhamit'e karşı olmak, İstibdat'tan nefret etmek hakikati görmesine engel olmamış; halkı, vatani ve insanlık için mücadele etmesinin önüne geçememiştir.

KAYNAKÇA

- BOSTANCI, Mehmet Naci, (17.06.2010), “Mehmet Akif Ersoy’un Fikir Dünyasını Oluşturan Tarihsel Arka Plan”,
<http://www.bilgisayarbilisim.net/post186286.html>, (20.05.2008).
- (ERSOY), Mehmet Akif (2005), *Safahat*, 2.baskı, (Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- (FERGAN), Eşref Edip, (1938), *Mehmet Akif*, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.
- GEORGEN, François, (2006), *Sultan Abdülhamit*, (Çev. Ali Berktaş), İstanbul: Homer Kitabevi.
- (KUNTAY), Mithat Cemal (1986), *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- OKAY, Orhan, (2008), “Mehmet Akif’in Karakter ve Sanatı”, *Hece Dergisi*, Sayı: 133, s. 8-24.
- SAĞLIK, Şaban, (2008), “Mehmet Akif’in Şiirlerindeki Hikâye Unsurları”, *Hece Dergisi*, Sayı: 133, s. 362-394.